

Multifunctionele landbouw vraagt een regiospecifieke aanpak

Het zijn meestal individuele boeren die initiatieven oppakken voor groene of blauwe diensten. Maar als een boer of tuinder zijn bedrijf wil verbreden met bijvoorbeeld een recreatietak, heeft hij wél de medewerking van zijn omgeving nodig. En dat valt in de praktijk vaak niet mee. Met de zogenoemde 'gebiedsontwikkeling op bedrijfsniveau' moet het beter gaan. Hiermee pakt het systeeminnovatieprogramma multifunctionele bedrijfssystemen de knelpunten in twee proefgebieden aan: Maashorst en het westelijk veenweidegebied.

Gebiedsontwikkeling is maatwerk. In de ene regio is het slim water te bergen, in de andere heeft agrarisch natuurbeheer of recreatie meer perspectief. Het is dus niet zo zinvol regiospecifieke problemen op landelijk niveau te behandelen, constateert het systeeminnovatieprogramma multifunctionele bedrijfssystemen. De onderzoekers doen het dan ook anders. Na de landelijke workshop van alle vijf systeeminnovatieprogramma's plantaardige productiesystemen, waarin de toekomst van de landbouw in 2030 werd verkend, stapte het programma voor multifunctionele bedrijfssystemen over op het regionale spoor en ook nog eens volgens het principe van gebiedsontwikkeling op bedrijfsniveau. Dat houdt in dat de doelen op gebiedsniveau (de vraagkant) worden gerealiseerd door individuele bedrijven samen (de aanbodkant).

Bij de uitwerking van gebiedsontwikkeling op bedrijfsniveau is gekozen voor twee regio's met heel verschillende karakteristieken en problemen: Het Brabantse Maashorstgebied – tussen grofweg Schaijk, Nistelrode en Uden – en het westelijk veenweidegebied.

In de Maashorst is de spanning tussen landbouw, natuur, recreatie en oprukkende bebouwing sterk voelbaar. Een groot deel van het gebied is opgenomen in de Ecologische Hoofdstructuur en het maakt deel uit van twee reconstructiegebieden (Peel & Maas en Maas & Meierij). Dat betekent dat de intensieve veehouderij moet verdwijnen en er een zonering moet komen van EHS-, extensivering- en verwevinggebied. Agrarische bedrijven moeten verplaatst worden of zich aanpassen aan de veranderende eisen die aan het gebied worden gesteld. Gerko Hopster, onderzoeker en projectleider van de pilot Maashorstgebied: 'Voor dit alles moet een echt gebiedsproces op gang komen. Wat het lastig maakt, is dat er zoveel verschillende belanghebbenden zijn. Alleen al vier gemeenten met elk een eigen beleid. En dan nog de boeren die in eerste instantie altijd voor hun eigen bedrijf kiezen. Toch zien steeds meer boeren dat er nieuwe kansen liggen, ook voor hun eigen bedrijf. Ze zullen wel samen met anderen om tafel moeten om hun gebied en dus ook zichzelf vooruit te helpen. Hierbij krijgen ze ondersteuning van ons.'

Enkele innovatieprojecten

Maashorstgebied

- >> Landschapsmaïs. Hoge maïs ontsiert het landschap en is verkeersonveilig. In de Maashorst ligt een demonstratieproef met kortere rassen. Zie ook Innovatienieuws op pagina 14.
- >> Buurtschapsnatuurplannen. Met natuurplannen op buurtschapniveau kan een samenhangend ecologisch netwerk op gebiedsniveau ontstaan. Beleidsdoelen worden beter gerealiseerd, terwijl ook rekening gehouden wordt met wensen van individuele ondernemers.

Westelijk veenweidegebied

- >> Bewerking van beheergras. Het areaal beheergras groeit. Beheergras heeft echter een relatief lage voederwaarde. Gezocht wordt naar een nieuwe bewerkingsmethode waarbij de voederwaarde toeneemt. Zo zal natuurbeheer goed te combineren zijn met de agrarische bedrijfsvoering.
- >> Vernieuwend waterbeheer. Boeren en waterschappen ontwikkelen een innovatieve methode om de bodemdaling te vertragen. Het principe is gebaseerd op een combinatie van dynamisch peilbeheer en onderwaterdrains.

>> Nieuwe economische perspectieven

In het Westelijk Veenweidegebied gaat het deels om andere dingen. De melkveebedrijven hebben minder goede productieomstandigheden dan elders in Nederland door onder andere een slechte verkaveling en een ondiepe ontwatering. Veel boeren trekken weg, terwijl zij essentieel zijn voor het landschap met sloten, gras en koeien. Maarten Kommers, onderzoeker en projectleider van de pilot Westelijk Veenweidegebied: 'Als we dat landschap willen behouden, moeten we boeren, als belangrijke beheerders van het gebied, nieuwe economische perspectieven kunnen bieden. Weliswaar krijgen veenweideboeren vanaf 2007 een basisvergoeding van 94 euro per hectare per jaar maar dat is bij lange na niet voldoende. Nog steeds blijven systeeminnovaties nodig.'

>> Extremen

Voor elk gebied zijn op basis van interviews met gebiedspartijen eerst drie 'extreme' toekomstbeelden geformuleerd voor 2030. Voor het westelijk veenweidegebied waren dit het stadsgerichte bedrijf, het productiegerichte bedrijf en het natuurgerichte bedrijf. Het Maashorstgebied noemde zakelijke landbouw, landschappelijke landbouw en natuurlijke landbouw. Vervolgens konden de grootste belemmeringen ofwel transitiepunten op economisch, landschappelijk en natuurlijk gebied worden benoemd die de realisatie van de toekomstbeelden in de weg staan, zoals een onvoldoende samenwerking tussen gebiedspartijen in de Maashorst of ongelijke waterstanden in het veenweidegebied. Het geheel van toekomstbeelden en transitiepunten legt de basis voor innovatieve projecten, waaruit ondernemers en andere gebiedspartijen tijdens workshops de in hun ogen meest veelbelovende uitkozen en waaraan zij ook willen meewerken. De projectideeën zijn inmiddels door hen uitgewerkt. Ondertussen ziet het systeeminnovatieprogramma vooral toe op het innovatieve gehalte van die projecten en de samenwerking van de partijen. 'Voor draagvlak moet het programma dicht bij de praktijk staan', zegt programmaleider

Andries Visser. 'Maar het punt is dat je dan ook minder vernieuwing krijgt. Wil je veel innovatie, dan krijg je belanghebbenden weer niet mee. Het is het spanningsveld waarin we werken.'

>> Mee in reconstructieplan

In het Maashorstgebied is een groot aantal projectideeën opgenomen in het 'Projectenprogramma Maashorstboeren' dat het systeeminnovatieprogramma samen met de Vereniging de Maashorstboeren en ZLTO heeft opgesteld. Wat de boeren uiteindelijk beogen is dat hun programma wordt opgenomen in de uitvoeringsprogramma's van de twee reconstructiegebieden. Enkele projecten zijn al begonnen of in voorbereiding, zoals landschapsmaïs, buurtschapsnatuurplannen en wandelroute over boerenland. Hopster: 'De projecten moeten zo aanspreken dat alle partijen mee willen doen in het moeilijke gebiedsproces. Allen moeten de meerwaarde voor het gebied zien en er tegelijkertijd zelf ook wat aan hebben. Voor boeren is bijvoorbeeld een structurele vergoeding voor diensten belangrijk, terwijl voor gemeenten de uitvoering van hun beleid bovenaan staat.'

Terwijl in Maashorst bij de projecten samenwerking het sleutelwoord is, ligt het accent in het veenweidegebied meer op technische vraagstukken en andere vormen van grondgebruik. Maar ook hier gebeurt dit door een intensieve samenwerking met verschillende gebiedspartijen. Een aantal projecten is begonnen en van andere ligt het projectvoorstel klaar (zie kader).

Visser: 'Het uiteindelijke succes zal moeten blijken. Feit is dat wij ook maar één van de partijen zijn die in de gebieden actief zijn. Het valt niet mee om alle partijen precies dezelfde kant op te krijgen. Dat hoeft ook niet, een gebiedsproces is een continu en dynamisch proces en dat maakt het juist zo spannend.'

Het rapport 'Vernieuwing van verbreding' over het Maashorstgebied en het westelijk veenweidegebied kunt u downloaden van www.syscope.nl.

Meer informatie: Systeeminnovatieprogramma multifunctionele bedrijfssystemen: Andries Visser, t 0320 291347, e andries.visser@wur.nl

Pilot Maashorstgebied: Gerko Hopster, t 0320 291340, e gerko.hopster@wur.nl

Pilot westelijk veenweidegebied: Maarten Kommers, t 0320 293462, e maarten.kommers@wur.nl